De kwabaal

Kabeljauw van het zoete water

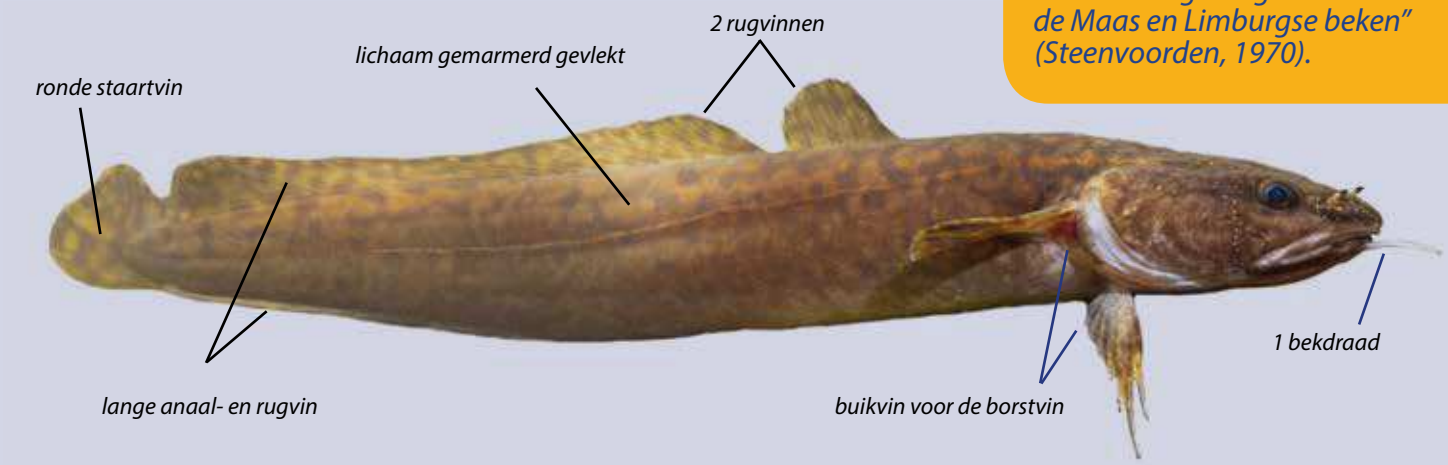

Kennismaking

Herkenning

De kwabaal (*Lota lota*) is de enige kabeljauwachtige die leeft in zoet water. Kenmerkend zijn de platte, brede kop en één enkele lange bekdraad in het midden van de onderkaak. De maximale grootte in Nederland is 70 cm, in koudere buitenlandse gebieden worden ze maximaal 150 cm. De kwabaal lijkt met z'n langgerekte lichaamsvorm en gladde huid wel wat op de paling en de meerval, maar bij de paling ontbreken het gemarmerde patroon en de enkele bekdraad terwijl de meerval meerdere bekdraden heeft.

"Tot in de jaren '50 kwam de kwabaal in grote getale voor in de Maas en Limburgse beken" (Steenvoorden, 1970).

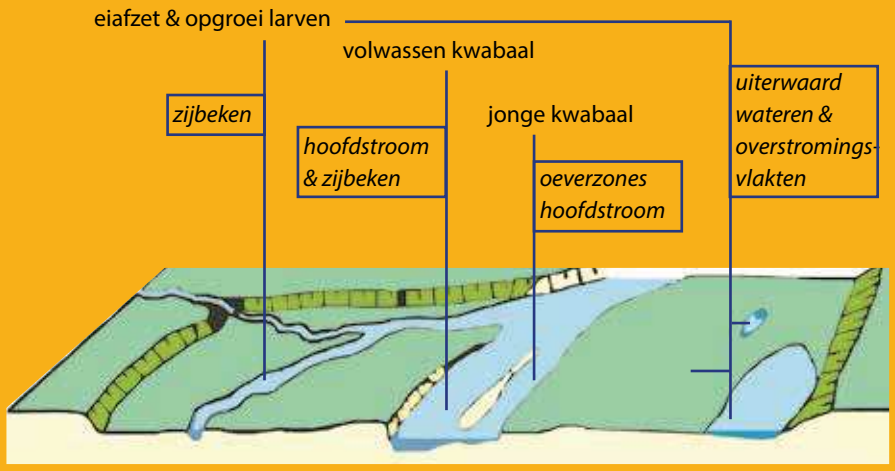

Van ei tot volwassen

Eén vrouwtje legt miljoenen kleine eieren. Deze worden al vroeg in het jaar afgezet, soms paaien ze zelfs onder het ijs. Na 6-10 weken komen de eieren uit. De larven leven in de waterkolom van ondiepe, voedselrijke water; ze eten watervlooien, vlokreeften, wormen en insectenlarven. Na het larvenstadium zoeken ze de beschutting van stenen en boomwortels en worden ze nachtactieve viseters. Na 3-4 jaar zijn ze volwassen. Ze worden gemiddeld zo'n acht jaar oud, in uitzonderlijke gevallen ruim 20 jaar.

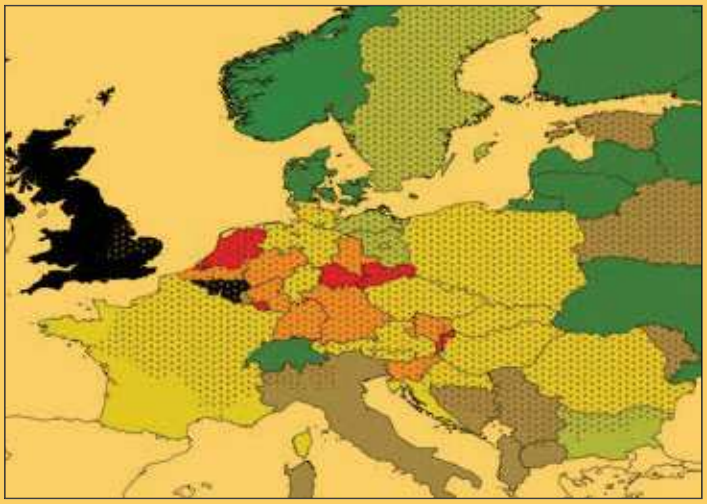
"Toen de waterstand nog hoog was en er geen kunstmestrijk water door het gebied stroomde, kwam het wel voor dat de kwabaal in zo'n grote getale door de duikers trok, dat deze hiermee verstopt raakten; helaas is deze vissoort nu bijna verdwenen" (Rinsma, 1979).

Het leefgebied

De kwabaal leeft in rivieren, beken, plassen en meren. Een belangrijke voorwaarde in deze wateren is de aanwezigheid van beschutting en koud water. In het gematigde Nederlandse klimaat is dit te vinden in stromende wateren en in meren waar veel grondwater (kwel) uitreedt of die een grote diepte hebben. Als het water te warm wordt ondervinden de dieren stress en stoppen ze met eten. De voortplanting gebeurt bij een watertemperatuur beneden de zeven graden, wanneer andere vissoorten nog in winterrust zijn. Voor de groei van larven, die aan het begin van het voorjaar uit de eitjes komen, is zoöplanktonrijk water essentieel. Dit vinden zij in de ondiepe snel opwarmende overstromingsvlakten en oeverzones. Het is van groot belang dat deze elementen op relatief korte afstand van de paaigebieden aanwezig zijn.

Achteruitgang en verlies leefgebied

Rode Lijst status:
- *Uitgestorven*
- *Ernstig bedreigd*
- *Bedreigd*
- *Kwetsbaar*
- *Gevoelig*
- *Niet bedreigd*
- *Onbekend*

Wijdverbreid maar toch bedreigd

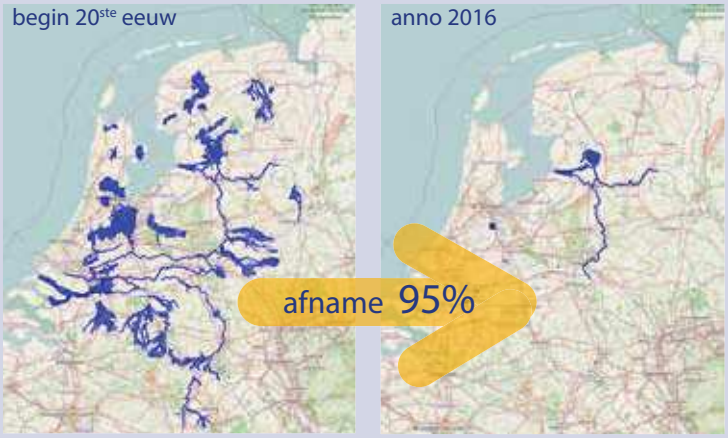
De kwabaal leeft in de koude en gematigde delen van het noordelijk halfrond, van Alaska tot Siberië. In Europa ligt de zuidelijke grens van zijn verspreidingsgebied op de lijn Midden Frankrijk – Noord-Bulgarije. De soort is weliswaar wijd verspreid, maar beslist niet overal algemeen. In veel Europese landen is de kwabaal zeldzaam en in de laatste eeuw sterk achteruitgegaan. In België en Groot-Brittannië is de soort uitgestorven en in grote delen van Duitsland bedreigd of ernstig bedreigd. In Nederland is de kwabaal momenteel zeer zeldzaam en ernstig bedreigd.

"In de Linge was de kwabaal in het begin van de jaren '70 vrij algemeen" (Van Wijck, 1971).

"In Friesland kwam de kwabaal enige jaren zeer veel voor. Thans wordt de soort nog iedere zomer gevangen, maar niet meer in zulk een groot aantal dan enkele jaren geleden" (Broersma, 1968).

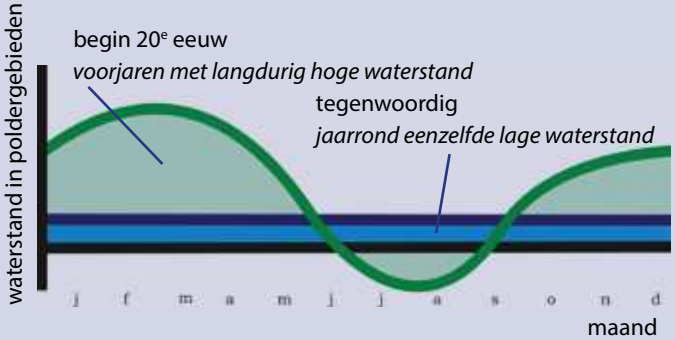
Historisch en actueel leefgebied

Vroeger was alles beter? Voor de kwabaal in Nederland gaat dit wel op. Anekdotes van beroepsvissers maken duidelijk dat de kwabaal in de vorige eeuw talrijk was. De soort kwam voor in veel rivieren, beken en in zoete tot zwak brakke plassen en meren. Tegenwoordig is zijn leefgebied met ruim 95% afgenomen. De resterende kwabalen leven in de Vinkeveense Plassen en in het IJssel-Vechtgebied. In de Beerze wordt gewerkt aan het herstel van een populatie door herintroductie.

"In het Kromme-Rijngebied was de kwabaal voor 1955 talrijk" (Dogterom, 1973).

Waterpeil vroeger en nu

Oorzaken voor de achteruitgang vormden een verslechtering van de waterkwaliteit, de kanalisatie en verstuwing van waterlopen en een door de mens gestuurd waterpeil. In poldergebieden kende het waterpeil vroeger een natuurlijk verloop met langdurig hoogwater in winter en voorjaar. Deze overstromingsvlakten waren van groot belang voor de kwabaal. Het huidige waterpeilbeheer laat geen langdurig hoogwater toe, waardoor er voor de kwabaal nu nauwelijks geschikt leefgebied over is. Om de soort te behouden in Nederland is het herstel van overstromingsvlakten belangrijk.

Meeliftende soorten

Andere soorten profiteren mee van het herstel van leefgebied van de kwabaal. Een meer natuurlijk waterpeil en overstromingsvlakten zijn ook belangrijk voor moerrassoorten als grote modderkruiper, purperreiger en kamsalamander.

Grote modderkruiper

Soort van verlandingssituaties met een dikke modderlaag en een uitbundige waterplantengroei in laag dynamische overstromingsvlakten en moerasgebieden. Door een gespecialiseerde huid- en darmademhaling (via ingeslikte lucht) kunnen lage zuurstofgehalten overleefd worden, zelfs in tijdelijk droogvallende wateren. Een aanzienlijk deel van het huidige leefgebied ligt in sloten van ingepolderde voormalige overstromingsvlakten.

Purperreiger

Broedvogel van moerassen met veel riet en struikgewas. De nesten worden in kolonies gemaakt, op een veilige plaats in uitgestrekt rietland met oud riet en wilgenstruiken. Zijn voedsel vindt hij in ondiepe sloten en oeverzones en bestaat uit kikkers, muizen en vissen (waaronder de grote modderkruiper).

Kamsalamander

Watersalamander van kleinschalige landschappen. Sterk gebonden aan beek- en rivierdalen. Zet zijn eieren af op waterplanten in (matig) voedselrijke stilstaande wateren. Door het vewrdwijnen van laagdynamische wateren in de uiterwaarden is de kamsalamander in het rivierengebied tegenwoordig grotendeels aangewezen op binnendijkse poelen.

Stichting RAVON

RAVON is de onderzoeks- en kennisorganisatie op het gebied van amfibieën, reptielen en vissen. De door vrijwilligers verzamelde gegevens vormen daarbij een belangrijke basis voor adviezen en praktijkgerichte maatregelen.

RAVON coördineert en stimuleert vrijwilligerswerk, soortenbescherming, ecologisch onderzoek en het inventariseren en monitoren van vissen, reptielen en amfibieën. RAVON voert onderzoek uit voor een grote verscheidenheid aan opdrachtgevers, waaronder overheden, terreinbeheerders, waterschappen en adviesbureaus. Ook wordt een tijdschrift uitgebracht en jaarlijks landelijke activiteiten georganiseerd, zoals de RAVONdag, excursies, weekenden en symposia.

Door deze en andere activiteiten geeft RAVON invulling aan één van haar belangrijkste doelstellingen: door middel van vergaarde kennis een bijdrage leveren aan het duurzaam behouden van de Nederlandse amfibieën, reptielen en vissen en hun leefgebieden.

www.ravon.nl

Help ons !

Wilt u RAVON helpen bij het beschermen van vissen in ons land? Word dan nu donateur via *www.ravon.nl*.
U ontvangt vier keer per jaar het tijdschrift RAVON en krijgt korting op de producten in onze winkel.

Een eenmalige gift is uiteraard ook van harte welkom.
U kunt uw bijdrage overmaken op:
NL 85 INGB 0000 4597 25
tnv Stichting RAVON ovv 'gift'.

Wilt u zich graag actief inzetten? Word dan vrijwilliger en neem deel aan het veldonderzoek!
Meer informatie vindt u op:

www.ravon.nl/RAVONActief

Colofon
Tekst: Frank Spikmans & Jan Kranenbarg
Foto's: blikonderwater.nl en Jelger Herder
Vormgeving: Kris Joosten

PRINS BERNHARD CULTUURFONDS
Barbara Eveline Keuning Fonds

Stichting RAVON
Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
www.ravon.nl

RAVON

Kwabaal

Lota lota

RAVON

overstromingsvlakte

hoofdgeul